

Els mots tortosins en el context de la llengua formal

El darrer cop que vaig fer un treball en col·laboració amb el Josep, en memòria del qual es fan aquestes jornades, el nostre bon amic ja estava greument malalt, tot i que segurament ell encara no ho sabia. Amb tot, ja hi havia tota una sèrie de detalls que insinuaven que el Josep que tots vam conèixer no era ben bé el mateix Josep: ja no tenia aquella vitalitat, aquella espenta que li eren pròpies.

Quan el Miquel Àngel ens va anunciar que l'Institut d'Estudis Catalans ens havia invitat a participar tots dos en els actes de les Jornades de la Secció Filològica a Morella, el desembre del 2005, i a dir-hi unes paraules, em va pregar que jo m'ocupés de redactar la part central de la intervenció, i em va aclarir que ell es limitaria a posar la seua empremta personal en la part que li toqués presentar. Més encara —i això sorprendrà prou els qui el van conèixer—, em va demanar que li reservés la part més curta de la nostra xarrada, cosa que en ell era un fet totalment insòlit i sense precedents. M'ho va justificar dient que estava molt cansat. De fet, fou en els carrers costeruts de Morella on va manifestar els primers símptomes clars de l'afecció cardíaca que se'ns l'enduria al cap de pocs mesos. Tot i això, cal destacar que —malgrat el seu delicat estat de salut— quan li va tocar el torn de parlar va estar brillant com sempre. Els assistents a l'acte els ho poden corroborar.

En la nostra intervenció —que l'IEC va publicar uns mesos després— vaig tenir l'oportunitat d'anunciar que estava treballant en un vocabulari l'objectiu del qual és estudiar els mots distintius dels nostres parlars en el context de la llengua formal; és a dir, dels pocs mots que componen aquell escàs percentatge de vocables o accepcions que, sense ser d'ús general, formen part de l'expressió col·loquial usual dins de la nostra àrea dialectal o, molt sovint, de zones més àmplies, però que no cobreixen tot el territori. Dient-ho d'una altra manera, els mots que donen caràcter als nostres parlars.

Avui els puc anunciar que ja tinc enllestit aquest treball, del qual el nostre malaguanyat amic Josep tan sols va tenir l'oportunitat de llegir part de la presentació. No cal dir que he enyorat les seues assenyades observacions i la seua traça a detectar totes aquelles incorreccions o simples errades que a tots se'ns escapen. Confio que aquest treball, que m'ha ocupat més de dos anys, pugui ser publicat ben aviat —la maquinària ja està en marxa, em diu el Miquel Àngel— i que ben prest pugui estar a disposició de tots vostès, que en són els destinataris.

He dit dos anys treballant-hi, i potser ho hauria d'ampliar una mica més, almenys si considerem que, de fet, aquest treball no és altra cosa que la represa d'un estudi sobre el lèxic tortosí que vaig iniciar ja fa molts anys. L'any 1982, quan els treballs de recerca sobre el nostre dialecte eren escassos i parcials, vaig fer un treball destinat als alumnes del reciclatge de català per a mestres, del qual era professor en aquells moments, entre altres coses de dialectologia. Es tractava d'un opuscle fet amb presses, però amb el màxim rigor possible, que mirava de donar una visió global del nostre dialecte i dels trets que el caracteritzen. Duia el nom de *El subdialecte tortosí. Una parla de transició* i fou repartit, ciclostilat, entre els alumnes del reciclatge, d'aquell i dels següents cursos que es van fer a les nostres comarques. Aquell estudi inicial havia de tenir una segona part centrada sobre el lèxic, per a la qual, ja en aquells moments, vaig iniciar una primera replega de materials. Per diferents circumstàncies aquell projecte va quedar aparcat i vaig estar molts anys sense tornar-hi a pensar.

Força anys després —un cop enllestida la publicació dels manuals *Cruïlla i Aïnes*, fets, com saben, amb la inestimable col·laboració del Josep— em va semblar que era una llàstima que aquell material estigués allí mort i sense cap utilitat, i vaig pensar que havia arribat el moment de reemprendre aquella vella empresa. Evidentment, en els moments actuals la situació sobre els estudis dialectals a casa nostra és tota una altra, comptem ja amb molts materials i de qualitat, i això em va empènyer a donar una orientació completament diferent al projecte. En lloc de fixar-me en l'ús col·loquial dels mots, em va semblar que seria més útil de basar el treball sobre l'ús que els nostres escriptors n'han fet en els registres més formals, el primer exponent dels quals és la llengua escrita. I amb aquest objectiu més ambiciós vaig iniciar el nou estudi.

El treball a què em refereixo, tal com finalment ha estat concebut, pretén estar a cavall de quatre disciplines lingüístiques: la *lexicografia*, perquè estudia el lèxic; la *dialectologia*, perquè, com ja he dit, es fixa en els mots propis d'una zona dialectal, la nostra, i, finalment, la *codificació* i l'*estandardització*, perquè pot ajudar a fer conèixer la grafia més adient de certs mots poc coneguts, alguns gairebé perduts, i ens pot animar a recuperar-los i a fer-los conèixer, de l'única manera que això es pot fer: emprant-los.

La base d'aquest treball són textos molt representatius de les nostres comarques situats cronològicament en tres èpoques igualment importants per a la nos-

tra llengua; l'edat mitjana, quan la llengua adquiria categoria i precisió, a través del llibre dels *Costums de Tortosa*, entre molts altres, evidentment; el Renaixement, època de resistència —alguns n'han dit, erròniament, de decadència—, un dels principals exponents de la qual són els nostres *Col·loquis*, i, finalment, la florida produïda per la Renaixença, en un període pràcticament prefabrià, que deixa veure encara les essències més genuïnes dels nostres parlars. En representació d'aquesta època he triat textos de Ramon Vergés Paulí (tres volums d'*Espurnes de la llar*); Joan Moreira Ramos (*Del folklore tortosí*); Josep Vergés Zaragoza (*Recordances*); Joaquim Garcia Girona (amb el poema èpic *Seïdia*); Enric Bayerri i Bertomeu (els quatre volums del *Refraner*); Francesc Mestre Noé (tres publicacions: *Giripigues*, *La Renaixença de Catalunya i els periodistes i literats tortosins del Renaixement* i *Temps, vida i obres del polígraf Jaume Tio i Noé*). I ja per acabar, els textos dels autors que van prendre part en el *Certamen literari* fet a Tortosa l'any 1928, publicats en dos volums.

Tot i que no es pot dir que siga una bibliografia molt extensa (6 autors, 15 volums i un total de 5.456 pàgines, pel que fa als textos de començaments del segle xx, i 650 pàgines més de textos antics), m'ha semblat que pot ser suficient per al propòsit perseguit i, a més, prou representativa de l'estat que presentava la nostra llengua a començaments del segle passat i en altres temps més pretèrits. Cal tenir en compte, també, que el dialecte estudiat és el nostre, raó que m'ha permès d'afinar molt en determinats aspectes de l'ús actual.

Com a referència o punt de partida, diversos vocabularis d'autors de la nostra àrea entestats a dignificar-ne el lèxic propi més castís: Francesc Mestre, Ramon Arabia, Joaquim Garcia, Carles Salvador, Hilari Costa, Maties Pallarès..., a banda de l'immens pou d'informació que és el DCVB, les dades complementàries recollides per Coromines al DECat, i l'autoritat del DIEC, ampliada amb la informació continguda en el *Diccionari de l'Enciclopèdia*, que, com sabem, va significar un referent important de la llengua escrita durant molt de temps.

El treball pretén, a través de l'ús que dels nostres mots han fet els autors esmentats suara, mostrar tot l'ampli ventall de situacions en què els mots estudiats tenen cabuda i el sentit en què són usats en cada cas; oferir dades sobre les àrees on el mot és viu i, finalment, mirar d'establir-ne una etimologia versemblant, és a dir, cercar els possibles orígens de cadascun dels mots recollits.

Abans he dit que el treball pretén encabir-se dins del redós de quatre disciplines lingüístiques; però, a mesura que n'avançava la redacció, em vaig adonar ben aviat que l'orientació dels textos que li servien de referència donava als corresponents articles un acusat to costumista. Davant d'aquest fet, em va semblar que si, en lloc d'ignorar-lo, accentuava aquest to general amb informacions complementàries, de vegades anecdòtiques, el treball podria guanyar en interès, i així ho vaig fer.

I aquesta aportació extralingüística es nota prou quan parlem dels noms de les plantes, els bolets, els peixos, els ocells, els insectes, els rèptils i els mamífers, el nom dels quals ja sabem que és el camp on el lèxic presenta més variació en totes les llengües. En aquests casos, especialment, m'ha semblat oportú afegir als exemples dels mots amb què ens hi referim —si n'he trobat—, descripcions dels diferents animals o plantes presents a les nostres comarques que coneixem amb un nom característic dels nostres parlars i diferent del que solen rebre en altres llocs; sense oblidar, en força casos, de destacar-ne la utilitat que en traiem, ja que tot plegat ens pot ajudar a conèixer millor el nostre entorn i, consegüentment, a estimar-lo més.

Evidentment, no sóc la persona més indicada per a fer una valoració del treball, però em sembla que m'ha sortit una cosa prou *arregladeta*, com diem els tortosins, en més d'un aspecte.

Crec que, des del punt de vista sociolingüístic, pot ser una eina vàlida per a dignificar i donar prestigi al lèxic local. La inserció d'aquest lèxic en un context més ajustat a les normes que els textos prenmatius d'on ha estat poat mostra —crec— que molt sovint no hi ha cap necessitat de triar formes exòtiques per a expressar adequadament una idea, i que no hi hauria d'haver gaires inconvenients de fer servir els termes locals —més acostats a la nostra competència lingüística més pròxima— en qualsevol nivell de formalitat i sense cap demèrit estilístic ni expressiu. D'altra banda, el fet que el lector tinga informació solvent sobre la procedència del mot i l'ús que n'han fet els nostres escriptors pot ajudar a reblar el clau sobre la bondat de les formes respectives.

A més d'això, el recull mostra, ben documentadament, que molts de mots que a hores d'ara han estat substituïts pel castellanisme corresponent no fa gaire eren ben usuals i castissos entre nosaltres i que fariem molt bé de reintroduir-los, no tan sols en la llengua escrita sinó, a més a més, en la nostra expressió col·loquial. En són una mostra mots com ara *àdhuc* (més col·loquialment *adho* o *adhos*, que té un ventall d'usos importantíssim), *brodar*, *escuradents*, *safata*, *catifa*, *espadat*, *penya-segat*, *escorxeria* (distingit de *escorxador*), *estrènyer* (avui molt substituït pel castellanisme *apretar*), *guisa* ('manera', mot que ja apareix a *Costums* i es manté en els textos moderns estudiats); *oblidar* (avui substituït en bona part pel castellanisme corresponent), *remembrança* i *remembrar* ('recordar'), *sivella* (actualment molt perdut), i molts altres. Fins i tot el lector hi trobarà informació sobre formes tan francament arcaïtzants com ara *flum* (riu) i *automne* (tardor), que no ho devien ser tant per a alguns dels nostres avis.

Des d'un punt de vista lexicogràfic també crec que aquest treball pot aportar força coses a l'estudi del nostre lèxic. El lector hi podrà trobar mots absents dels reculls lèxics més importants, com ara la locució *passar l'amble* (passar per un pal ensabonat mirant de guardar l'equilibri), *fer antiva* (fer ple les aigües en un canal,

sèquia o regadora), el verb *antivar* (barrar l'accés de l'aigua mitjançant una paret o una taula de fusta), *aviador* (dit d'un lloc rost amb molt de desnivell per on s'avia la fusta procedent de les tales), *bambar* (anar d'un lloc a l'altre sense una destinació ni un propòsit concret), *baqueter*, *-a* (dit d'una persona desvergonyida, que sempre busca raons, que té mal geni), *carlota* (recentment estandarditzat *carrota*, que és la forma culta de la qual ha evolucionat l'expressió local), el substantiu *córrer* (cursa, cós o competició), *crevetes* i *pilanets* (un fòssil del grup dels equinoderms), *a l'eco* (locució adverbial que té el sentit d'estar a l'aguait, 'estar amatent'), *eixabegar* (netejar els sembrats de les males herbes que s'hi crien), *esbrafat* (dit d'una persona pagada de si mateixa), *fesoló* (varietat de fesol gros i pla), *ganguetes* (desvari, desassossec, incomoditat, temor; usat principalment en les expressions *tenir* o *fer passar ganguetes*), *gonia* ('desassossec', 'pressa', distingit de *angúnia* 'malestar depressiu'), *gúbia* (congost d'unes característiques determinades), *mastrugar* ('masegar', 'matxucar', 'rebregar per mitjà de pressions, fregadisses, batzegades'); *matriculer* (persona que vol aprofitar-se de l'esforç dels altres), *moreneta* (un bolet de color bru), *revora* (a la mateixa vora, marge o vorera; dit també del ressalt existent a la vora d'un objecte i, per tant, distingit de *vora*, que té un valor més neutre), *rip-rap* (si fa no fa, aproximadament), *de bon teque* (locució que té el sentit de 'bon humor', 'bona disposició anímica'), *fer xameta* (petar la xarrada, parlar de coses diverses), *xapadillo* (manera de conservar certs peixos), *xitxirinel·lo* (variant de *xitxarel·lo*), *xumenener* (desgavell, esvalot; període d'agitació social), la locució *en vespres* (en vigílies), i molts altres mots i locucions que no havien estat recollits mai enlloc i que hi són ben documentats i definits.

Hi aportem també informació sobre alguns mots que, tot i figurar en reculls lèxics importants —com ara el DIEC, el DCVB o el DECat— hi apareixen amb errades, generalment pel que fa a la definició o altres detalls semàntics o morfològics. Tenim, per exemple *àdena* (femella de l'ànec collverd i no pas un epicè d'ànec, com afirma Coromines); la distinció de camp semàntic entre *ventar* (fer vent sobre alguna cosa) i *aventar* (sotmetre alguna cosa a l'acció del vent); *carallufa* (variant de *gallufa* i no pas un derivat de *carall*, segons el DECat); *cerval* (entre nosaltres un *gat salvatge* o *fer* i no pas un *linx*, com diu el DIEC); *garriga* (un *conreu de secà* i no pas un *coscollar*); *grúmol* (mol·lusc de l'espècie *Tapes decussatus* i no pas *musclo*, com afirmen Mestre i els que l'han seguit); *canyut* (que el DIEC considera sinònim de *navalla*, és a dir, d'un lamel·libranqui de l'espècie *Solen vagina*, poc o gens present a la zona del Delta, de forma lleugerament corbada i més petit que no pas el *canyut* o *mànec*, noms que corresponen a l'espècie *Solen marginatus*, que és la que trobem habitualment a les sorreres interiors del Delta, de forma recta i més gran que la *navalla*); *mandaulera* (que no és pas una *llevadora*, com apunta el DECat, sinó una dona desvagada que es posa en tot); *clòtxina* (que no és pas una *petxina grossa* sinó un lamel·libranqui de l'espècie *Glicemeris glicemeris*, un marisc una mica dur però

molt gustós); *cocó* (que no és pas un clot natural sinó una construcció molt complexa feta artificialment per a arroplegar aigua); *malfull* i *rendilla* (que no són pas cap mosquit, almenys entre nosaltres, sinó insectes del mateix ordre però de diferent família). Això sense comptar amb la informació complementària, però no per això menys important, que apareix en mots com ara *poniol* (amb les variants *boriol* o *poliol*), *endívia*, *lletuga* i molts altres.

Fins i tot hi apareixen uns possibles castellanismes (ben pocs, si és que ho són, i convenientment senyalats amb un asterisc), sobre els quals s'han donat informacions parcials o poc exactes, com ara *andrino*, *atinar*, *averiguar*.

Parlant de mots que han estat considerats poc genuïns, potser al lector el sorprendrà trobar ben documentat l'adverbi *detràs*, que no és pas un castellanisme sinó un mot genuïnament català que ja apareix a *Costums de Tortosa* i al *Tirant* i que fou àmpliament usat per autors de tant de prestigi com Lull, Eiximenis, sant Vicent Ferrer i Bernat Metge, entre molts altres; o també *sapo* 'gripau', mot que no recull el DIEC però que ja apareix al *Torsimany* (s. XIV) i fou àmpliament usat als *Exemplis* (text de finals del s. XIV o començament del s. XV i gens sospitós de contenir castellanismes); *sapo* és un mot que ha produït diversos derivats, com ara *ensapar-se* 'endormiscar-se' o *sapastre* 'ximplet, murri', 'que fa la feina malament', 'que no és de fiar'. Fixeu-vos que aquest darrer mot sí que ha estat recollit pel DIEC. Entre aquests mots genuïns i molt antics potser caldria situar l'arabisme *nòria*, tractat a l'entrada *sénia*, que a *Costums* apareix grafiat amb la forma arcaica *nora* i que al *Thesaurus puerilis* d'Onofre Pou (1575) el trobem ja amb la forma moderna *nòria*. La marginació d'aquest mot del diccionari normatiu deu ser pel fet que, a Barcelona, aquest mot tan sols s'usa en els sentits de 'corda o cadena de presos' i 'una mena d'atracció de fira', significats tots dos que procedeixen del seu quasihomònim castellà.

Destaquem també els articles *dar*, *mas que siga*, *guai* (*Das-me'n mas que siga un, guai!*) i també *modo*, que igualment contenen informació diversa, però ben remarcable, o altres com ara *port* (de muntanya, fluvial o de mar), que posa de manifest quins són els valors que aquest mot té i ha tingut des dels orígens entre nosaltres i quin ús n'hem fet. Destaquem també l'estudi que es fa de l'antic *pus* (amb la variant *puix*), sobre els quals s'ha sobreposat modernament el castellanisme *pos*, que fariem bé d'evitar del tot malgrat els seus il·lustres antecedents.

Una cosa que també crec que pot resultar apassionant són les correspondències que es donen sobre diverses mesures antigues locals, recollides a *barcella* (pel que fa a les mesures de capacitat per a grans), *cànter* (mesures de capacitat per a líquids), *cana* (mesures de longitud) i *càrrega* (mesures de pes).

En el vocabulari deixem constància igualment que el DIEC, en la nova edició, ha admès noms tan nostres com ara *adesar*, *algorfa*, *aucell*, *este* i *eixe*, *gronxadora*, *nadador*, *raïl* i algun altre que no hi figuraven fins ara, i també que ha modificat

adequadament alguna entrada, com ara la referida al mot *tenca*, que ja atribueix a l'espècie *Cyprinus carpio*, que és el peix que nosaltres coneixem amb aquest nom i que, en edicions anteriors, s'atribuïa a l'espècie *Tinca tinca* (el peix que en castellà rep el nom de *tenca*) i que ha donat entrada també, en els articles corresponents, a les espècies de peixos que nosaltres coneixem com a *palaia* i *peluda*. Un advertiment. Si consulteu la versió electrònica del nou DIEC2, heu de saber que per a buscar determinades locucions prepositives o adverbials com ara a *bondó*, a *mitjan*, a *palpons*, a *les palpentes*, de *bracet*, de *sobines*, de *sobte*, en *doina*, per *capita*, etc., haureu d'escriure tots els components de la locució. En canvi, en algunes altres, com ara a *l'aguait*, de *bocaterrosa*, en *canvi*, en *rodó*, per *contra*, etc., haureu de buscar el mot principal, ja que si escriviu la locució sencera no la hi trobareu.

Si consultem les instruccions del diccionari, es justifica així:

b) Les locucions que tenen com a nucli un mot que només apareix en aquestes locucions tenen entrada pròpia i han estat alfabetitzats pel sistema discontinu, és a dir mot a mot.

Aquesta situació va fer que durant uns dies arribéssim a creure que la locució *a mitjan* —que nosaltres usem per a indicar la meitat d'un recorregut o d'un espai de temps: *A mitjan camí*; *a mitjan tarda*— hagués desaparegut del nostre diccionari normatiu. Afortunadament no ha estat així.

El lector hi podrà trobar també algun origen etimològic curiós, com ara el de *carrinya* 'dit d'una persona de mal geni', que ve del nom d'un personatge d'origen gallec, anomenat de cognom Carrinya, que va ser el primer guarda del parc municipal de Tortosa i que es distingia per mantenir a ratlla la canalla. Això li va valer una fama de mal geni que va acabar originant l'apel·latiu de *carrinya*, que s'aplicava a tots els qui es distingien per la poca paciència i reaccions fortes. De fet, jo mateix, de menut, vaig conèixer un vigilant del parc que ranquejava i al qual els xiquets seguíem anomenant Carrinya, tot i que el seu cognom ja era un altre. Interessants són també els orígens de mots com ara *moreneta* o *bruneta* (un bolet de barret morè o bru, conegut en altres llocs amb el nom de *fredolic*), *pegalosa* o *mocosa* (un altre bolet que es caracteritza per l'abundós mucíl·lag transparent que traspua tant al barret com al peu), el d'aus com ara el *temporal*, ocell de mar endins, que rep aquest nom perquè tan sols és possible veure'l des de la costa quan fa mal temps. Es tracta del mateix ocell que en altres llocs coneixen amb el nom de *mascarell* per la mena d'antifaç negros que té al voltant dels ulls. I és l'ocell al qual els castellans donen el nom de «alcatraz» (de l'àrab hispànic **qaṭrás*, 'de port airós, ufanós'), mot que va servir per a donar nom a una cèlebre illa presó situada a la badia de San Francisco, que avui, afortunadament, ja és tan sols un reclam turístic d'aquella ciutat nord-americana.

Hi ha força ocells també que deuen el seu nom a la manera de refilar, com ara el *toro*, que fa un cant que recorda el bramular d'un bou i ha donat lloc a diverses

llegendes; l'*espia*, que quan se sent amenaçat fa un cant estrident que tots els habitants del maresme identifiquen amb una visita perillosa; el *xarret*, la *xitxarra* o els seus parents *xatxarreta* i *xitxarro*, amb una clara referència a la seua refilada insistent i més o menys estrident; l'ànec *piulador* (en altres llocs *xiulador*). Un altre grup el formen els que deuen el seu nom a una característica del seu físic; les diferents espècies de *cacauet*, mot que es deu a la mobilitat i petitesa d'aquests moixonets; el *cabusser*, per la seua habilitat a capbussar-se; el *cullerot*, pel seu bec en forma de cullera o espàtula, i l'*adragó*, pel coll en forma de essa que recorda l'aparença d'un drac.

Destaco, un cop més, com a força interessant, la informació sobre els noms locals d'aquests *ocells* i dels *bolets*, *vegetals* diversos, *peixos*, *mariscos*, *caragols* de mar i de terra, *rèptils* i *insectes*, que contenen detalls o notícies que fan de tot plegat un text d'agradable lectura. Crec igualment que l'abundància d'imatges que il·lustren un bon nombre d'articles també ajuda a fer ben atractiu tot el treball, així com la presència de molts de topònims regionals documentant diversos termes.

Vist ara el text en conjunt, em sembla que té un remarcad regust costumista, no tan sols pel que li proporcionen els exemples, poats majoritàriament de textos d'aquesta orientació, sinó també per la informació general que conté, la qual pot ajudar a fer conèixer millor les nostres coses.

Com a dada interessant, potser cal remarcar també que de l'anàlisi del conjunt de mots recollits es desprèn que a pesar que s'ha afirmat un cop i un altre que el català central constitueix el nucli de l'estàndard, sorprèn una mica que bona part dels mots tortosins estudiats —prescindint de pronúncies dialectals— siguin recollits al DIEC —dos de cada tres—, bona part dels quals ja figurava al diccionari de Fabra. Cronològicament, una part de l'explicació d'aquesta realitat segurament que la podríem deduir del fet que Pere Labèrnia i Esteller —autor del *Diccionari de la llengua catalana amb la correspondència castellana i llatina*, obra que constitueix el punt d'arrancada de la moderna lexicografia catalana i que ha estat una referència constant dels diccionaris posteriors— era un traiguerí format a Tortosa, tot i que més tard es traslladà a Barcelona. Es pot suposar amb fonsament que el lèxic matern de l'autor havia de ser present en la seua obra de manera més o menys constatable. Però no tot es pot explicar a través d'aquest fet: sens dubte, l'esforç de gent com ara Francesc Mestre, Ramon Arabia, Joaquim Garcia, Carles Salvador, Hilari Costa, Maties Pallarès i molts altres, que quan era el moment es van esforçar a aportar dades sobre els mots més castissos d'aquestes terres, va donar el seu fruit quan Fabra va fer la primera redacció del diccionari que durant molt de temps es va considerar com a normatiu. Ho mostra el fet que si compareu algunes entrades del diccionari de Fabra amb el vocabulari de Mestre i Noé podreu veure que la definició del mot que en fan l'un i l'altre es corresponen paraula per paraula.

Una altra dada que crec que pot ser molt interessant és l'extensió geogràfica dels mots recollits, és a dir, els territoris del domini on són emprats. En la xarrada a Morrell a què he fet referència al començament avançava una informació provisional a partir de les dues primeres lletres del vocabulari (mots començats amb A o amb B), que no m'ha vagat encara actualitzar, però que, un cop considerats tots els mots recollits —prescindint dels pocs d'ús general que per diversos motius s'hi entren—, no crec que s'allunyen molt del que allí deia. Evidentment, el nombre de vocables o accepcions exclusius del territori dialectal és força alt (al voltant del 50 % dels estudiats), però també cal fer notar que, per a deixar constància de l'àrea geogràfica on el mot és usat, molt sovint hi he hagut d'emprar l'expressió «del tortosí en avall» (un 20 %). També hi són freqüents «tot el català occidental» (11 %), sense que hi manquen expressions com ara «català nord-occidental» (7 %) i, esporàdicament, «tot el Principat» (4 %). Cal destacar també que les expressions «dialecte tortosí» i les altres anotades ací damunt van molt sovint ampliades amb afegits com ara «i el Camp de Tarragona» (9 %) o «i els dialectes insulars» (19 %) i altres punts perifèrics del Principat, bàsicament el Pirineu oriental i l'Empordà (7 %). Fins i tot hi ha casos en què el mot és compartit amb l'alguerès. Curiós, oi? Més d'un cop es detecta que la conurbació barcelonina és l'única àrea on el mot estudiat és absent. Em limito a deixar-ne constància, sense fer-ne cap interpretació.

Diguem, finalment, que el recull consta de 2.695 entrades que, si hi afegim els nombrosos derivats documentats en moltes d'elles, passen molt llargament dels 3.000 mots recollits.

Per acabar, em sembla de llei agrair la col·laboració que he rebut de diverses persones, que s'han abocat amb il·lusió a prestar-me el seu ajut. Citem, en primer lloc, els amics Lluís Torres i Ferran Royo, en especial el primer, que m'han supervisat els articles que tracten de mots corresponents a espècies botàniques i que, més d'un cop, m'han orientat decisivament en aquells casos en què anava més perdut. Seguim amb el senyor Manolo Arrufat, que m'ha revisat els articles corresponents als bolets, m'ha proporcionat valuosa informació sobre alguna espècie concreta (també per a l'article *sisca*, una planta d'aiguamoll) i m'ha cedit magnífiques fotografies. Agraeixo igualment les fotografies que m'ha proporcionat el senyor Salvador Cardero. També al senyor Ramon Vidal, que m'ha revisat els articles corresponents als ocells. D'altra banda, cal que faça esment del meu germà Josep —submarinista amb quaranta anys d'experiència i que coneix en el seu hàbitat els peixos i mariscos que es recullen al treball—, que m'ha orientat no poques vegades. He d'agradir finalment l'ajut rebut de mon fill Jordi i de ma nora Àngels, per la molta murga que els he donat i les hores que han dedicat a repassar i comentar el treball.

JOAN SALVADOR BELTRAN I CAVALLER
Coautor, amb Josep Panisello, dels manuals *Cruilla* i *Aïnes*